

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Art & Architecture of Safavid Dynasty

یکی از درخشان‌ترین دوره‌های هنری ایران پس از اسلام دوره صفویه است. در سال ۹۰۷ قمری (۱۵۰۲ م.) شاه اسماعیل اول، سلسله صفوی را تاسیس کرد. در ابتدای تاسیس این سلسله، تبریز پایتخت بود. در اواخر قرن دهم قمری، در زمان شاه عباس پایتخت از قزوین به اصفهان انتقال یافت. با انتخاب پایتخت جدید، این شهر به عنوان یکی از درخشان‌ترین شهرهای خاورمیانه گسترش پیدا کرد. با توجه به امنیت ایران در این دوره بناهایی بزرگ و عالی مانند کاخ‌های عالی قاپو، چهل ستون، هشت بهشت و تالار اشرف در اصفهان و بقعه شاهزاده حسین، سردر عالی قاپو و چهل ستون در قزوین ساخته شدند. باید پذیرفت که در دوره صفوی، بار دیگر عصر نوین و درخشانی در هنر ایران طلوع کرد.

بناهای مسجد شیخ لطف‌الله، سردر قیصریه و مسجد امام در میدان نقش جهان با کاشی‌های معرق مزین شدند. آجرهای مربع کاشی منقوش، معروف به آجرهای «هفت رنگ» در بناها به مقیاس گسترده مورد استفاده قرار گرفت. نقش و نگار کاشی‌ها و رنگ‌های آنها زینت خاصی به بناهای این دوره بخشیده است. نه تنها دیوارها، بلکه گنبدها، ایوان، طاق نماها، سردر ورودی‌ها و مناره با کاشی و موزاییک آراسته شد. ساخت سردرهای بزرگ با کاشیهای شفاف و گچبری مقرنسکاری در عصر صفویه پیشرفت بسیار داشت. ترکیب سردر بزرگ و مناره‌های طرفین آن با صحن چهار ایوانی و ساختمانهای اطراف آن و قراردادن گنبد به گونه‌ای که با همه ساختمان متناسب باشد، در معماری زمان صفوی به درجه کمال رسید.

پس از شاه عباس، هر یک از شاهان صفوی نیز به نوعی در آبادانی اصفهان کوشیدند. شاه صفوی بنای امام زاده اسماعیل را در محل آن، به خوبی تعمیر و تزیین کرد. هم چنین در بزرگ مسجد شاه را نقره پوش و طلا کاری نمود. شاه عباس دوم بناهایی چون کاخ پادشاهی چهل ستون و ساختمان پل خواجه و ساختمان های سلطنتی کرانه زاینده رود، مانند هفت دست، آینه خانه، و نمکدان را ساخت و باغ پهناور سعادت آباد را ایجاد کرد. شاه سلیمان کاخ هشت بهشت را بنا نمود و شاه سلطان حسین نیز مدرسه سلطانی یا مدرسه چهار باغ، سرای فتحیه (محل مهمانسرای شاه عباس) و بازارچه شاهی را بنا کرد. تاثیرات مکتب هنری اصفهان که بعد از مکاتبی چون تبریز دوم، مکتب قزوین و مکتب مشهد در اصفهان به بار نشست کاملاً در این تصویرپردازی ها مشهود است.

فعالیت وسیع معماری دوره صفوی از زمان شاه عباس آغاز شد. در این دوره نه تنها در اصفهان، بلکه در شیراز، اردبیل، مشهد، تبریز و دیگر شهرهای ایران بناهای مختلف احداث شدند. دست راست شاه عباس در عملی ساختن این طرح معماری بلندپروازانه، مردی بود به راستی برجسته: شیخ بهاءالدین محمد عاملی (شیخ بهایی)؛ او به عنوان عالم الهی عالی قدر، فیلسوف، مفسر قرآن، فقیه، منجم، معلم، شاعر، مهندس چکیده جامعه صفوی عصر شاه عباس کبیر بود. در عهد صفوی سبک معماری قدیم ایران تجدید شد و در طرح بناها، شکل و مصالح بناها جای خود را باز کرد. اغلب بناهای دوره صفوی مانند مساجد، مدارس و کاروانسراها به شکل چهار ایوانی بنا شد. استفاده از کاشی معرق و هفت رنگ برای تزیینات، رونق فراوان یافت. به طوری که ساختمان های مذهبی این دوره از گنبد، ایوان، طاق نما، سر در ورودی و حتی مناره ها، با کاشی آراسته شد. خطاطی و خوشنویسی روی کاشی نیز در آرایش بناهای مذهبی عمومیت یافت و بناهای متعددی با خطوط ثلث، نسخ، نستعلیق و خطوط دیگر تزیین شدند.

از زمان صفویه بناهای تاریخی بسیار دیگری در ایران وجود دارد، چون مجموعه بقعه شیخ صفی در اردبیل، بخشهایی از مجموعه آستان قدس رضوی (ع) در مشهد. مجموعه بنای کنونی بقعه شیخ صفی شامل مجموعه های از گورهای شاهان شاهزادگان دوره صفوی و چند ساختمان دیگر به نام چینی خانه، مسجد و جنتسرا، حرم خانه، خانقاه چراغخانه، شهیدگاه و متعلقات دیگر است. مقبره استوانه ای شکل با گنبدی کوتاه پوشانیده شده است و دور برج از خارج دارای کتیبه بزرگی آجری است و نام «الله» با

کاشی روی آن تکرار شده است. آستان پرشکوه قدس رضوی(ع) طی قرنهای متوالی، زیارت گاه همه مسلمانان جهان بوده و خود شامل مجموعه متعددی است. گنبد زرین بنا دارای دو پوشش است که پوشش خارجی آن طلاکاری است. این گنبد کتیبه ای به خط علیرضا عباسی خوشنویس دوره عباسی دارد. دو مناره طلا بر روی ایوان عباسی و ایوان جنوبی قرار دارند. طلاکاری ایوان صحنه کهنه به فرمان نادرشاه افشار انجام شده، و از این روست که به «ایوان نادری» معروف است.